
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Martínez Teixidor, Roger; Martín López, Rebeca, dir. La Identitat siciliana en les novel·les d'Andrea Camilleri. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2023. (Grau en Humanitats)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/280657>

under the terms of the  license



LA IDENTITAT SICILIANA EN LES NOVEL·LES D'ANDREA CAMILLERI

Grau d'Humanitats



CURS 2022-2023
ROGER MARTÍNEZ TEIXIDOR
Tutora: Rebeca Martín

La identitat siciliana en les novel·les d'Andrea Camilleri

Índex

1. Introducció: problemàtica i hipòtesi

1.1. Hipòtesi

2. La identitat siciliana

2.1. El concepte d'identitat cultural

2.2. Elements de la identitat siciliana

2.2.1. Sicília: cultura, història i tradició

2.2.2. Pilars de la identitat siciliana

2.2.3. Altres aspectes de la identitat siciliana

2.2.3.1. Fatalisme

2.2.3.2. Impostura

2.2.3.3. Poder i rebel·lió

2.2.3.4. Masculinitat i igualtat

3. Les novel·les d'Andrea Camilleri i la identitat

3.1. L'autor

3.2. Les novel·les del comissari Montalbano

3.3. Els personatges

3.3.1 Salvo Montalbano

3.3.2 Domenico "Mimi" Augello

3.3.3. Don Balduccio Sinagra

4. Conclusions

5. Bibliografia i webgrafia

1. Introducció: Problemàtica i hipòtesi

Aquest treball pretén indagar en com les novel·les de l'escriptor sicilià Andrea Camilleri reflecteixen la característica identitat dels habitants de l'illa, mostrada a través de diverses novel·les, personatges i situacions.

El tema concret no compta amb un gran nombre d'estudis realitzats, i menys en llengua catalana i castellana. Només s'ha trobat un article escrit per José García Fernández, titulat "Discurso y relato descriptivo de la inveterada identidad siciliana", de la Universitat d'Oviedo, publicat el 2020 en el llibre *Aproximaciones a la configuración de la identidad en la cultura y sociedad hispanas e italianas contemporáneas* per l'editorial Linceus¹.

Aquest treball té la intenció d'intentar omplir el buit que hi ha sobre el tema en la nostra llengua. Ara que la saga del comissari Montalbano, la que millor mostrava la identitat siciliana, s'ha acabat, després de la mort de l'escriptor, es pot tenir una visió més global de tot el que pretenia mostrar l'autor.

Una altra problemàtica que té aquest treball és la dificultat per definir concretament el que és la identitat cultural d'un poble, ja que hi ha teories diferents sobre el que és i el que no forma part de la identitat d'un poble. Aquestes discrepàncies fan que s'hagi optat per incloure la cultura popular i les festes populars com a part de la identitat cultural d'un poble, ja que estarien dins del que es podria considerar "tradicció".

La base de la teoria és l'article d'en José García Fernández, que identifica la identitat cultural del poble sicilià amb la tradició, la llengua i la família, incloent les festes populars dins aquesta tradició.

1.1. Hipòtesi

La hipòtesi del treball és que les novel·les d'Andrea Camilleri reflecteixen, en gran mesura, la identitat tradicional siciliana, mostrant els pilars d'aquesta que s'identifiquen gràcies a l'article d'en José García Fernández. Al mateix temps, també mostren com les noves idees del segle XXI es contraposen amb aquesta identitat tradicional, punt que també tracta l'article, però exemplificant-lo amb una altra obra.

¹ García, J. (2020). *Discurso y relato descriptivo de la inveterada identidad siciliana*, a Soler, M. i Fernández, T. (Eds.) *Aproximaciones a la configuración de la identidad en la cultura y sociedad hispanas e italianas contemporáneas* (1ª ed., pp. 233-246). Linceus, Madrid.

Les novel·les seleccionades per al seu estudi són les següents:

- *La forma de l'aigua.*
- *L'excursió a Tindari.*
- *L'altre cap del fil.*
- *Riccardino.*

En totes aquestes novel·les es pretén extreure alguns dels pilars que conformen la identitat siciliana, ja que analitzar les 24 novel·les i tots els relats curts d'en Montalbano seria impossible. En totes les obres es pot veure reflectida aquesta identitat, però s'han escollit algunes de les més significatives.

A més a més, s'utilitzaran altres fonts bibliogràfiques que pretenguin descriure com és la identitat siciliana, encara que no siguin estudis universitaris, com pot ser l'obra de Gaetano Savatteri, titulada *Los sicilianos*².

² Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

2. La identitat siciliana

El tema de la identitat característica de la població siciliana ha estat present durant molts segles, però no ha estat massa estudiat, degut a la condició de l'illa d'estar sempre sotmesa a regnes i estats, i vivint contínuament sota la dominació estrangera (des de l'època medieval han passat per l'illa bizantins, musulmans, normands, francesos, catalans, espanyols, sards, napolitans i italians).

El govern de la Regió Autònoma Siciliana compta amb el *Dipartimento dei beni culturali e dell'identità siciliana* (Departament de béns culturals i identitat siciliana), que es dedica a la protecció i difusió de la cultura i el patrimoni sicilià.

L'article de José García Fernández, de la Universitat d'Oviedo, aborda el tema de la identitat siciliana des d'un punt de vista nou, a través d'una obra que narra la història de dues noies LGTBI, i el seu enfrontament amb la família d'una d'elles, siciliana, que encarna la identitat tradicional siciliana, la que sempre s'ha mostrat. A més, l'enfoc que es dona de la inclusió de les noves idees contemporànies en aquesta identitat és molt interessant, ja que en certa manera també es pot veure en les novel·les d'en Camilleri.

El tema LGTBI Camilleri no el toca en les seves novel·les, però sí que s'hi mostra els pilars d'aquesta identitat siciliana tradicional.

2.1. El concepte d'identitat cultural

En una entrevista al *Giornale de Sicilia* del 26 de juliol de 2010, el professor Aurelio Rigoli, president del Centre Internacional d'Etnohistòria, definia la identitat amb aquestes paraules:

«Sovint, per identitat entenem aquella herència “popular” que es manifesta en formes i formes de folklore que estan molt lluny de la vertadera identitat cultural d'un poble³»

Per tant, la identitat és un concepte complex, molt difícil de definir. El professor Rigoli no considera que la identitat siciliana consisteixi en les festes tradicionals, que considera «simples esdeveniments populars, on la gent es reuneix per escapar-se, on el menjar és un pretext, però on no es poden rastrejar els “rituals” ancestrals que, tot i renovar-se, caracteritzen a un poble».

³ <https://gds.it/articoli/cultura/2010/07/26/vi-racconto-cose-identita-siciliana-120576-b63db7c6-726c-47b8-8032-36c01c14ba64/>

El professor busca intentar distingir entre allò que es merament popular i el que és símbol de la identitat. Per a ell, allò que identifica la identitat d'un poble és el que «tot i renovar-se amb el temps, manté elements de continuïtat». L'exemple que fa servir són les festes religioses de Sant Josep, que segons el professor «marquen un moment altament simbòlic de caràcter col·lectiu i cultural».

Analitzant l'entrevista del professor es pot extreure que ell no considera part de la identitat cultural del poble sicilià les festes populars, que no considera “tradicional” tot i mantenir elements de continuïtat des de fa segles. Hi ha altres autors que si que consideren la cultura popular part de la identitat d'un poble, juntament amb les celebracions religioses tradicionals que destaca el professor Rigoli.

Per realitzar aquest treball es considerarà que el folklore popular també és part de la identitat cultural siciliana, ja que les festes i tradicions populars mantenen elements de continuïtat, i s'hi poden extreure rituals ancestrals, com en els esdeveniments religiosos.

El motiu de considerar el folklore i les tradicions populars com a part de la identitat cultural siciliana és que tots els autors que han escrit sobre la identitat siciliana durant els segles XIX i XX ho han considerat així, i creuen que ha afectat al caràcter i a la forma de ser dels sicilians.

2.2. Elements de la identitat siciliana

2.2.1. Sicília: cultura, història i tradició

«Sicília pateix d'un excés d'identitat, no sé si és un bé o un mal⁴».

Amb aquestes paraules, l'escriptor sicilià Gesualdo Bufalino descriu la situació siciliana i dels seus habitants: un excés d'identitat. A què es refereix amb aquesta afirmació?

S'arriba a la conclusió, gràcies a la lectura del text de Bufalino, que es refereix al fort sentiment de pertinença que hi ha a l'illa, a aquesta “identitat” siciliana característica, diferent de la resta d'Itàlia.

L'escriptor sicilià Leonardo Sciascia, en la seva obra *La corda pazza*⁵, defineix aquesta forma de ser i d'actuar com la *sicilitudine*, que es podria traduir com “la sicilianitat”.

⁴ Bufalino, G. (2022). *Cere perse*. Bompiani, Milà. Totes les cites en què no s'indiquin les pàgines és perquè han sigut extretes d'un llibre en format electrònic, on la posició no és universal, i no es pot determinar amb exactitud la pàgina o posició.

⁵ Sciascia, L. (2016). *La corda pazza: scrittori e cose della Sicilia*. Adelphi, Milà.

Gaetano Savatteri, en la seva obra *Los Sicilianos*, diu:

«La cultura siciliana presenta la característica particular de trobar-se en una òrbita excèntrica respecto a la realitat italiana⁶».

Tots els autors que han escrit sobre el tema coincideixen en que Sicília i els seus habitants disposen d'una identitat característica, que els fa diferents de la resta d'Itàlia i que és única i característica.

Ara bé, com és aquesta “sicilianitat”?

La identitat siciliana es forma a partir de la seva història, que va conformant la cultura que hi ha a l'illa (una barreja cultural riquíssima de totes les cultures i estats que han dominat l'illa al llarg dels segles). Fenicis, grecs, romans, vàndals, bizantins, àrabs, la família Hohenstaufen, el Regne d'Aragó, els espanyols, napolitans, i finalment l'annexió a Itàlia. Com indica Joh Julius Norwich a la seva obra *Sicilia: una breve historia desde los griegos hasta la Cosa Nostra*, tots aquests pobles han ajudat a conformar la cultura siciliana, així com l'estètica de la regió. L'historiador anglès ens indica com la forma de ser i d'actuar dels sicilians es va formant a mesura que els pobles van conquerint l'illa i s'hi van establir, arribant a formar una indiferència crònica cap a tot allò exterior, sigui quin sigui el govern que els domini, i una rebel·lia que els duu a exercir la impostura per tal de sortir-se'n amb la seva i ignorar el que se'ls mana, arribant a crear-se un buit de poder que ocuparà la màfia als segles XIX, XX i XXI.

La condició insular de Sicília és un fet important, en el que coincideixen tots els autors. El fet d'estar separats de la resta d'Itàlia (i del món) per l'estret de Messina i el mar ha afectat a la cultura i a la forma de ser dels sicilians. Per exemple, Gesualdo Bufalino, a la seva obra *La luce e il lutto*, afirma:

«Els atles diuen que Sicília és una illa i ha de ser cert, els atles són llibres d'honor. Però entren ganes de dubtar-ho al pensar que, al concepte d'illa, sol correspondre-hi un grum compacte de raça i costums, mentre que aquí tot està barrejat, és canviant, contradictori, com en el més variat dels continents⁷»

⁶ Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, contraportada. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

⁷ Cita de Gesualdo Bufalino, extreta de: Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 9. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

Per en Bufalino, el caràcter sicilià és contradictori, una barreja de costums i cultures que han acabat creant una de diferent, que reuneix el millor i el pitjor de totes les altres cultures.

La influència del cristianisme també és una part essencial de la cultura siciliana, sent present a l'illa des dels seus inicis. És una regió molt marcada pel catolicisme i la seva influència en nombrosos aspectes de la vida, així com de l'arquitectura i l'estètica. La cultura àrab també va aportar noves característiques a la cultura siciliana, barrejant-se amb la vàndala i, posteriorment, amb la normanda. La religió s'ha convertit en un dels pilars de la identitat i la cultura sicilianes, afectant a tots els àmbits de la vida dels habitants de l'illa.

La llengua siciliana ha tingut un gran pes en la història i en la cultura de l'illa. Compta aproximadament amb uns 5.000.000 de parlants, i ha estat present en la literatura des de fa molts segles. Quan l'illa es va incorporar a Itàlia, molts sicilians seguien parlant la seva llengua, demostrant l'arrelament a la terra de la gent. Camilleri escriu les seves novel·les en italià, però és un italià amb una gran presència d'elements i paraules de la llengua siciliana, el que l'ha fet revitalitzar durant els últims anys.

Tots aquests elements es veuen reflectits en les novel·les d'Andrea Camilleri, i formen part de la identitat cultural siciliana.

2.2.2. Pilars de la identitat siciliana

A partir de la lectura i l'anàlisi dels diferents articles sobre la identitat siciliana, s'han identificat els següents pilars d'aquesta identitat:

- La tradició com a eix vertebrador de la identitat i del caràcter. Hi ha un gran arrelament a la terra i a les tradicions locals, molt pròpies de l'illa. En les novel·les de Camilleri, aquest punt el trobem identificat en gairebé tots els personatges, però sobretot en el d'en Montalbano, que encarna el típic sicilià, però amb les seves noves idees. També en la llengua, el dialecte sicilià, que Camilleri utilitza barrejant-lo amb l'italià, per mostrar el caràcter diferencial de la seva obra, i que s'ha acabat convertint en un dels trets més característics de les seves novel·les.

- La família com un gran pilar: En les novel·les d'en Camilleri es pot veure en diversos personatges, com poden ser el d'en Mimi o el d'en Balduccio Sinagra, el mafiós. Des de diferents punts de vista, l'autor explora la masculinitat tradicional italiana amb el

personatge d'en Mimi i les seves relacions extramatrimonials, així com també la relació amb la seva muller, i la importància que té ella i la família que forma. Per altra banda, el personatge d'en Balduccio Sinagra, patriarca d'una de les dues famílies mafioses de les novel·les, i la relació que té amb els seus familiars i en Montalbano, així com el seu punt de vista "tradicional" i "antiquat" de tots els aspectes de la vida, permeten mostrar com la família és un gran pilar de la identitat siciliana.

- La religió: Potser un dels pilars que menys evidents són en les novel·les d'en Camilleri, que com a comunista, no mostra en els seus personatges una gran religiositat. No obstant, aquesta sempre està present, en moltes novel·les, juntament amb el poder i la influència de l'Església Catòlica, com ha estat sempre a Sicília. En l'última de les novel·les, *Riccardino*, l'autor explora més aquesta vessant, fent aparèixer a un bisbe que complica la investigació i fa ús de tot el seu poder i influència per ajudar a un amic sospitós.

Les noves idees de les quals tracta l'article d'en José García Fernández es poden veure reflectides en el personatge d'en Montalbano, que encara la barreja entre un sicilià tradicional (molt arrelat a la seva terra, les seves tradicions, la llengua i els costums), i les noves idees dels segles XX i XXI (nova manera de fer i veure les coses, contrària a la tradicional que mostren els altres policies que apareixen, sobretot el comandant i el cap d'en Montalbano).

Les novel·les d'en Camilleri reflecteixen en certa manera aquesta dualitat, les noves idees del segle XXI contraposades amb les idees tradicionals.

2.2.3. Altres aspectes de la identitat siciliana: fatalisme, impostura i poder

2.2.3.1. Fatalisme

Una de les obres més conegudes sobre Sicília i els sicilians és *Il Gattopardo*, d'en Giuseppe Tomasi Di Lampedusa. Deixa una de les frases que millor expressa el pessimisme sicilià:

«Si volem que tot segueixi com està, és precís que tot canviï⁸»

Així mateix, fa dues reflexions sobre el fatalisme sicilià, que mostren perfectament el sentiment de ser sicilià:

⁸ Cita de Giuseppe Tomasi Di Lampedusa, extreta de: Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 46, Santa Cruz de Tenerife.

«Fa com a mínim vint-i-cinc segles que portem sobre les espatlles el pes d'unes civilitzacions tan magnífiques com heterogènies; totes elles ens van venir de fora, ja completes i perfeccionades, cap d'elles va germinar entre nosaltres, a cap li vam marcar el to; som blancs com vostè, Chevalley, com la reina d'Anglaterra, i no obstant fa mil cinc-cents anys que som colònia. No ho dic per queixar-me: en gran part és culpa nostra; però no per això ens sentim menys despallats i exhausts⁹»

I la següent:

«Aquesta violència del paisatge, aquesta crueltat del clima, aquesta crispació permanent de tot el que ens envolta, fins i tot aquests monuments del passat, magnífics però incomprendibles, perquè no els hem edificat nosaltres, que ens assetgen com bellíssims fantasmes muts; tots aquests governs que van arribar amb les seves armes des de llocs desconeguts per trobar-se amb el nostre sotmetiment un dia, el nostre odi al següent i la nostra incomprensió tot el temps, i que només es van expressar a través d'unes obres d'art, el sentit de les quals se'ns escapa, i d'uns recaptadors d'impostos ben palpables, els esforços dels quals mai han beneficiat aquesta terra; totes aquestes coses han influït en el nostre caràcter, que segueix estant firmat per les fatalitats del món exterior, amén del nostre temperament tremendament insular¹⁰»

A partir d'aquesta última sentència es podria definir el caràcter sicilià: fatalista, pessimista amb tot el que vindrà, i que no canvia mai perquè sempre ha sigut així, ja forma part de la identitat cultural del poble sicilià. Per molts governs que passin (el text es refereix al que passarà amb l'illa un cop formi part de la resta del nou estat italià), la civilització sempre serà externa, mai siciliana, i acabarà amb una barreja entre incomprensió i odi cap a allò exterior.

2.2.3.2. Impostura

«Cada societat genera el tipus d'impostura que , per dir-ho així, es mereix. I la nostra societat, que en si mateixa constitueix una impostura, una impostura jurídica, literària, humana... Sí, humana, fins i tot d'existència diria jo... La nostra societat no ha fet altra cosa que produir, de manera natural, la impostura contrària¹¹»

⁹ Cita de Giuseppe Tomasi Di Lampedusa, extreta de: Norwich, J.J. (2019). *Sicilia: una breve historia desde los griegos hasta la Cosa Nostra*, p. 19. Ático de los libros, Barcelona.

¹⁰ Cita de Giuseppe Tomasi Di Lampedusa, extreta de: Norwich, J.J. (2019). *Sicilia: una breve historia desde los griegos hasta la Cosa Nostra*, p. 19. Ático de los libros, Barcelona.

¹¹ Cita de Leonardo Sciascia, extreta de: Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 15, Santa Cruz de Tenerife,

Leonardo Sciascia parla sobre la impostura que s'havia instal·lat a Sicília a finals del segle XVIII, i com aquesta es va integrar en la manera de fer dels sicilians.

I ho fa a partir de la història d'en Giuseppe Vella, un monjo i falsificador, que va inventar-se uns documents sobre l'època islàmica a l'illa, va fer amistat amb els nobles sicilians i va vendre els documents com a reals, aconseguint la primera càtedra de llengua àrab a la Universitat de Palerm.

A partir d'aquí elabora la reflexió anterior sobre la impostura siciliana, que sempre ha estat present a la societat, i que ho va seguir estant durant els segles XIX, XX i XXI, ja que històries com la del falsificador Giuseppe Vella es van anar repetint.

John Julius Norwich ens diu, sobre el moment en què els funcionaris del nou estat italià, provinents del nord, van arribar a Sicília després de l'annexió:

«A Sicília, evitar els impostos s'havia convertit en una forma d'art¹²»

Gaetano Savatteri, en la seva obra *Los sicilianos*, ens mostra la història d'un altre estafador, Giovanni Sucato, que als anys 90 va estafar set mil milions de lires als ciutadans de Palerm, per després desaparèixer amb els diners. Però va estafar a alguns mafiosos, i aquests el van acabar trobant i assassinant.

Camilleri va basar una de les seves novel·les, *L'olor de la nit*, en aquest cas. A més, molts personatges menteixen, duen la impostura dins seu, fins i tot en les situacions més quotidianes. En Montalbano menteix molts cops a la seva parella per no haver d'anar a veure-la, l'enganya, enganya als seus subordinats per poder resoldre els casos, menteix als seus superiors quan creu que ho ha de fer i utilitza l'engany per atrapar criminals o per sortir de situacions incòmodes.

2.2.3.3. Poder i rebel·lió

La relació dels sicilians amb el poder ha sigut sempre molt peculiar.

John Julius Norwich ens mostra en la seva obra sobre la història de Sicília les rebel·lions perpètuas que van tenint lloc a l'illa durant la successió interminable de governs i grans potències que la van dominant.

¹² Norwich, J.J. (2019). *Sicilia: una breve historia desde los griegos hasta la Cosa Nostra*, p. 358. Ático de los libros, Barcelona.

Això ha dut a incorporar a la pròpia identitat siciliana un sentiment de rebel·lia envers el poderós, o a ignorar la llei si cal.

Aquest aspecte es mostra en les novel·les d'en Camilleri en la relació que té en Montalbano amb el seu superior, el comandant, un noble titulat que pretén imposar els seus mètodes i reorganitzar la comissaria perquè no té cap simpatia pel comissari ni els altres treballadors. Aleshores, en Montalbano decideix ignorar molts procediments que el comandant pretén imposar, i fins i tot la llei, per tal de resoldre alguns dels casos que se li plantegen, i mentir al seu superior si amb això pot sortir-se'n amb la seva.

Una de les millors expressions d'aquesta relació tan complexa amb el poder a Sicília és l'aparició de la màfia, d'una organització criminal que va suplir el buit de poder que va deixar l'estat, i que permetia als sicilians prendre's una mena de justícia pròpia, a la seva manera, sense haver de recórrer a les autoritats.

En les novel·les d'en Camilleri no es tracta excessivament el tema de la màfia, ja que segons ell, «és un fenomen massa complex del qual no en tinc coneixement directe¹³», però és una ombra que sempre està present en l'obra, i afecta el caràcter dels personatges. A més, el personatge d'en Balduccio Sinagra, un patriarca mafiós, evidencia la importància de la família per als sicilians.

2.2.3.4. Masculinitat i igualtat

«La vida del sicilià es desenvolupa al voltant de dos pols fixes: els diners i la dona¹⁴»

Un altre dels aspectes de la identitat siciliana és la relació entre homes i dones que es dona a l'illa. Com assenyala Gaetano Savatteri a la seva obra *Los sicilianos*, és un aspecte important, i ho basa a partir de la descripció que fa Sebastiano Aglianò l'any 1945 sobre les relacions entre homes i dones.

Segons Savatteri, aquesta descripció «està molt vinculada a una època passada, però quelcom de veritat resisteix encara a la Sicília d'avui en dia¹⁵»

Aglianò descriu que la relació entre homes i dones ha anat evolucionant amb el temps, però que sempre s'hi ha mantingut una constant:

¹³ Camilleri, A. (1999). *El gos de terracota*, contraportada. Edicions 62, Barcelona.

¹⁴ Cita de Sebastiano Aglianò, extreta de: Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 173. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

¹⁵ Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p.173. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

«Durant la vida matrimonial les relacions entre els dos conjugues no es desenvolupen exactament en un pla d'igualtat. Per a la dona és important reconèixer la preeminència del marit, fins i tot quan en realitat el domina¹⁶»

Aquest concepte, el de dona dominadora, és important a Sicília. Savatteri ho descriu així:

«La dona que “domina”. És el concepte que, amb ironia, tradueix Daniele Billitteri a la seva Fémmina Panormitana: l'home mana, la dona domina¹⁷»

Aquest és el tipus de relació que trobarem més marcat a les novel·les d'en Camilleri, sobretot a partir del personatge d'en Domenico Augello, i la relació que té amb la seva muller i les nombroses amants que té.

Savatteri, no obstant, va més enllà, i ens parla de “matriarcat sicilià”:

«Matriarcat feroç i tirà, exercit sobretot sobre els fills barons que quedaven sotmesos a les mares, especialment en les qüestions relatives al matrimoni, a l'educació dels fills, a les relacions familiars¹⁸»

I fins i tot descriu una teoria de com aquest matriarcat podia haver ocasionat la màfia:

«Fins el punt de que algun altre, potser gosadament, s'imaginà que a aquest matriarcat deuria remuntar-s'hi l'origen psicològic de la màfia: un lloc reservat només als homes, constituït en famílies, amb relacions jeràrquiques i de filiació similars a les de sang, on les decisions fossin preses només en un àmbit masculí, tancat a les dones¹⁹»

Aquesta teoria pretén exemplificar el fet de que les dones han tingut molt pes a Sicília, tot i tractar-se d'una societat patriarcal com a tot arreu, fins avui en dia. Savatteri descriu el pes que han tingut les dones en diferents àmbits, influenciant fins i tot el catolicisme:

«Fins i tot en la relació amb la religió, que es substancia en una forta presència del culte marià, es llegeix un catolicisme matisat per allò femení²⁰»

¹⁶ Cita de Sebastiano Aglianò, extreta de: Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 173. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

¹⁷ Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, pp. 173-174. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

¹⁸ Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 174. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

¹⁹ Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 174. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

²⁰ Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 174. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

En les novel·les d'en Camilleri ens trobarem amb el concepte de “la dona que domina”, ja que moltes de les dones que apareixen són dominadores (tot i que acabin convertint-se en simples objectes sexuals), sent la més evident de totes la muller d'en Mimi Augello, que el domina a casa, però reconeix la seva preeminència, permetent-li les seves escapades i les seves amants mentre ella no se n'assabenti.

Tots aquests aspectes acaben conformant la identitat siciliana, aquesta barreja característica entre moltes cultures i formes de ser i pensar, que en Camilleri ens mostra a la seva obra.

3. Les novel·les d'Andrea Camilleri i la identitat

3.1. L'autor

Andrea Camilleri va néixer el 6 de setembre de 1925 a Porto Empedocle, un petit poble sicilià de la província d'Agrigento, i va morir el 17 de juliol de 2019 a Roma.

De petit va ser un noi rebel, sent expulsat del col·legi per tirar ous contra un crucifix, tot i que no tenia res contra ell ni contra la religió, sinó que volia rebel·lar-se contra les normes estrictes que s'imposaven al col·legi.

L'any 1944 es va afiliar al Partit Comunista Italià, i va començar a publicar contes i històries, mentre estudiava Direcció a l'Acadèmia d'Art Dramàtic Silvio d'Amico.

Després d'intentar publicar narrativa, que va ser un fracàs, va aconseguir l'èxit al publicar la primera novel·la del Comissari Montalbano l'any 1994. A partir d'aleshores es va convertir en un dels autors més exitosos d'Itàlia²¹.

Conèixer com és l'autor permet identificar molts trets distintius en les novel·les. Rebel des de petit, sentiment que transmetrà al protagonista de les seves obres, el comissari Montalbano, i el seu passat comunista, són elements que es podran veure reflectits en algunes de les seves obres (tot i que el personatge d'en Montalbano no afirma mai haver sigut comunista, fins i tot ho nega, té una relació molt especial amb el poder i una visió molt particular de les coses).

3.2. Les novel·les del comissari Montalbano

Andrea Camilleri publicà el 1994 la primera novel·la protagonitzada pel comissari Montalbano, titulada *La forma de l'aigua*. Aquesta va ser la primera de la sèrie de novel·les que va dur a la fama mundial a l'escriptor sicilià, i el personatge va acabar protagonitzant un total de 33 novel·les i 5 llibres de relats curts.

Les novel·les ens narren les històries del comissari Salvo Montalbano (un homenatge a l'escriptor Manuel Vázquez Montalban, amic d'en Camilleri), al poble fictici de Vigata, a Sicília. Allà investiga els crims que succeeixen, i se'ns mostra com són els sicilians, la seva forma de ser i la seva cultura, així com la particular visió de les coses que té el

²¹ https://es.wikipedia.org/wiki/Andrea_Camilleri.

protagonista, i les noves idees que venen, amb la globalització, i s'introdueixen dins la identitat siciliana.

En Camilleri escriu les seves novel·les en un italià amb una gran presència de paraules i estructures de la llengua siciliana, el que ha ajudat a popularitzar expressions i, en certa manera, la llengua siciliana, així com la forma de ser dels sicilians, ja que en Montalbano s'ha convertit en un dels personatges més estimats a Itàlia.

El comissari encarna el típic sicilià, però amb un punt extravagant i rebel. Té una forma de procedir molt siciliana (no dubta en saltar-se la llei o ignorar-la si és necessari per salvar una vida o resoldre un cas, tot i que és molt respectuós amb ella), una visió molt particular de la vida, les tradicions i la gent (molts cops, és més important l'honor que com es resolen les coses), a més de la religió (en Montalbano és laic, amb el que això comporta en una terra com Sicília, on el catolicisme té tanta influència). També té una relació molt especial amb el poder (encarnat pel comandant, un noble que pretén controlar la comissaria perquè no aprova els mètodes d'en Montalbano, i ell busca formes de rebel·lar-se).

Així, el comissari s'identifica amb Sicília, amb la seva cultura, les seves tradicions i la seva identitat, marcant una forma d'identificació en la gastronomia. En Montalbano és un gourmet i adora els plats sicilians, que li cuinen la seva assistenta i el propietari del restaurant on sol menjar. Així, es dona una identificació entre Sicília i la identitat siciliana amb aquesta adoració per la gastronomia siciliana, a la que es dona molta importància en les novel·les.

Així, el comissari té una relació especial amb tot el que no forma part d'aquesta identitat siciliana, tot i tenir una visió particular. No suporta les noves tecnologies (en el que podria significar el xoc entre la tradició i la novetat), i la seva relació amb la Lívia (genovesa, del nord), es basa en constants discussions per qualsevol fotesa. Quan han de viatjar a algun lloc, ell busca sempre excuses per no haver de sortir de Sicília, ja que no suporta allunyar-se de la seva terra i del seu menjar. A més a més, té una relació especial amb el seu subcomissari Domenico Augello i la seva particular masculinitat (un estereotip del mascle italià, així com de la hipocresia).

Així, les novel·les ens mostren la identitat siciliana a partir del conjunt de personatges que hi apareixen, el seu caràcter i la seva forma de comportar-se, a més d'algunes de les accions que succeeixen en les històries.

3.3. Els personatges

Com s'ha dit, el que millor plasma la identitat siciliana en les novel·les de l'Andrea Camilleri són els personatges que hi apareixen. Els personatges secundaris, que aquí no s'analitzaran, també són una gran font d'aquesta identitat, ja que són estrofolaris i extravagants, típicament sicilians.

No obstant, aquí s'analitzaran els personatges principals i els més recurrents, que són els que millor exemplifiquen aquesta identitat siciliana clàssica, així com el xoc amb la nova globalització i l'estereotip de la masculinitat italiana, per exemple.

3.3.1. Salvo Montalbano

En Montalbano és el protagonista de les novel·les i, per tant, un dels millors exemples de la identitat siciliana.

El comissari té els típics trets característics sicilians, però és molt *sui generis*: Va a la seva, té un punt rebel amb el poder, és molt respectuós amb la llei però no dubta en ignorar-la si cal, i s'aferra molt a la seva terra i la seva cultura, sobretot a la gastronomia.

Per començar es tractarà la seva relació amb el poder, encarnat pel comandant de la policia, el seu superior, que no suporta en Montalbano ni la comissaria, i la vol reestructurar perquè no segueixen els mètodes que ells considera adequats. A la novel·la *La veu del violí* apareix per primer cop el nou comandant, que és un noble, el que mostra la relació entre governats i governants a Sicília, que ha estat sempre una lluita permanent entre els poderosos i el poble:

«Ho sabies que el comandant és un noble?»

Quan s'adona de que el nou comandant és un noble (amb títol nobiliari, heràldic), el comissari fa befa amb el seu subcomissari, en Mimì Augello, sobre el títol nobiliari:

«I tu com te n'has sortit, Mimi? L'has tractat de comte, de baró, de marquès? L'has ben raspallat?»

I segueix fent broma amb el subcomissari i la seva aparent "submissió" al comandant:

«Si en Fazio m'ha dit que mentre hi parlaves per telèfon remenaves la cua i que després has sortit com un llamp cap a la visita»

I la mala relació entre el comandant i el comissari la manifesta el subcomissari:

«Salvo, va, si ho sap tothom que no et té gaire simpatia²²»

Aquesta mala relació es fa evident en moltes de les trobades que tenen el comandant i el comissari, quan solen discutir perquè el comandant vol imposar-li a en Montalbano la seva forma de procedir o de veure les coses: li imposa companys de treball, mètodes, o l'esbronca per excloure coses dels informes (i llavors el comissari duu a terme allò tant sicilià de la impostura, per sortir-se'n amb la seva no dubta a mentir descaradament).

Per exemple, a la novel·la *El somriure de l'Angelica*, el comissari fa un favor a una de les víctimes d'un robatori, que durant la nit havia estat amb un home que no era el seu marit i no volia que ningú ho sabés. En Montalbano decideix ometre al seu informe aquell fet, demostrant que quan ell creu que un fet és més just, no dubta en saltar-se els procediments policials, a amagar informació o a mentir. Tot això li ocasiona una esbroncada del comandant, que rep una carta anònima del lladre acusant el comissari de mentir:

«Exigeixo una explicació! -feu en Bonetti-Alderighi»

Aleshores, el comissari porta a terme la seva impostura, fingint que l'acusació l'afecta molt profundament, per descol·locar al comandant:

«En Montalbano es va posar una mà al front com si li fes mal. Tot seguit digué, amb veu impostada:

- Ai de mi! Quina greu ofensa és aquesta?

Retirà la mà del front, obrí els ulls desmesuradament i assenyala el comandant amb un dit tremolós.

- Tan iniqua injúria em fereix fins al fons del cor!»

I després passa a acusar el comandant de donar crèdit a un anònim:

«Vostè ha donat crèdit a un vil anònim! Vostè, sí, en qui recau el deure de protegir en qui vostè confia, vostè l'abandona a la sort d'una invenció tan mesquina!

[...]

²² Camilleri, A., Vidal, P. (2000). *La veu del violí*. Edicions 62, Barcelona.

El meu informe és honest i vertader! I cap cavaller digne d'aquest nom n'hauria de dubtar!»

I finalment, quan descol·loca el comandant, li explica la mentida:

«La senyoreta Cosulich es va descuidar les claus del pis de Vigata damunt la guantera del cotxe, aparcat davant la vil·la en qüestió. [...] Tècnicament, jo no podia fer constar a l'informe un furt que no va existir. En canvi, sí que hi vaig posar que a la senyoreta se li havien endut el vehicle. Com pot veure, no hi ha hagut cap omisió²³»

Aquest és un dels exemples en els que el comissari deixa veure el seu caràcter sicilià, i aquesta impostura que els caracteritza, per sortir'-se'n amb la seva. Es correspondria amb la idea de l'historiador John Julius Norwich, que a la seva obra *Sicilia: una breve historia desde los griegos hasta la Cosa Nostra*, ens diu:

«A Sicília, evitar els impostos s'havia convertit en una forma d'art²⁴»

Aquesta impostura és una part del caràcter sicilià, i es podria dir que també és una expressió de la rebel·lia que els caracteritza, sobretot contra el poder o el que els domina.

Un altre dels aspectes de la identitat siciliana que es mostren en les novel·les de l'Andrea Camilleri és la religió i la seva influència en el caràcter i en la societat.

El personatge d'en Montalbano és laic, però no anticlerical (cal recordar que en Camilleri s'havia afiliat de jove al Partit Comunista Italià), i la seva relació amb la religiositat va evolucionant a mesura que avancen les novel·les i el personatge es fa gran. A les primeres novel·les es mostra molt reticent amb tot allò que té a veure amb la religió, el catolicisme i l'església.

Una mostra de la poca religiositat d'en Montalbano es dona a la novel·la *L'excursió a Tindari*, quan el comissari es reuneix amb el cap d'una de les famílies mafioses, i aquest apareix acompanyat d'un capellà.

«La fe és una gran cosa! -es va exaltar mossèn Crucillà.

- Si no et fa clapar, et reposa -va completar en Montalbano²⁵»

²³ Camilleri, A. (2013). *El somriure de l'Angelica*, pp. 108-110. Edicions 62, Barcelona.

²⁴ Norwich, J.J. (2019). *Sicilia: una breve historia desde los griegos hasta la Cosa Nostra*, p. 358. Ático de los libros, Barcelona.

²⁵ Camilleri, A. (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

La reacció dels seus acompanyants és mirar-se'l exaltat, i en Montalbano pensa:

«Com diantre se li podia haver acudit fer-se el graciós parafrasejant un proverbi i una frase suada sobre la religió com a opi del poble?²⁶»

A mesura que avancen les novel·les i el comissari va madurant va deixant veure algun indici de religiositat: recorda el pare nostre, el que li ensenyaven els religiosos a l'escola, i resa una oració quan creu que està tenint un infart, el que mostra que la religiositat està dins de tots els sicilians, per molt laics que acabin sent.

El que es mostra molt més és la influència de l'Església en una societat com la siciliana.

En algunes novel·les apareixen personatges religiosos, que intenten influenciar les investigacions del comissari, o manipular les proves per protegir als amics, ja ni tan sols a ells mateixos.

En l'última de les novel·les del comissari Montalbano, *Riccardino*, el comissari es troba amb un bisbe, que és el tiet d'un dels sospitosos de l'assassinat d'un home. A partir d'aquí es dona una relació amb el bisbe, que pretén ajudar el seu nebot, i el comissari, que pretén treure l'entrellat de tot el cas.

El comandant havia decidit treure-li el cas al comissari i posar-hi al capdavant un altre, que treballés amb els seus mètodes, però el bisbe té una conversa amb el comissari i li agrada la seva forma de treballar i de pensar, així que mou els fils per aconseguir que el comandant torni a col·locar en Montalbano al capdavant de la investigació:

«L'he fet cridar per comunicar-li que a partir d'avui se n'ocuparà vostè, de la investigació²⁷»

Però després li deixa clar:

«Si l'hi he assignat és perquè no m'han deixat cap altra sortida²⁸»

El comandant, visiblement molest, s'enfada amb el comissari, que no entén res de res, fins que el seu cap li ho explica:

²⁶ Camilleri, A. (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

²⁷ Camilleri, A., VIDAL, P. (2022). *Riccardino*, p. 77. Edicions 62, Barcelona.

²⁸ Camilleri, A., Vidal, P. (2022). *Riccardino*, p. 77. Edicions 62, Barcelona.

«I, sobretot, quan el vegi, doni-li records de part meva a Sa Excel·lència el bisbe Partanna.

Aleshores ho va entendre tot²⁹»

En Montalbano entén que ha estat el bisbe qui l'ha col·locat allà, i tot i ser conscient del poder dels bisbes, no entén «com s'ho ha fet en Partanna per accedir tan de pressa a instàncies de les que remenen les cireres de debò³⁰». Fins que arriba a una conclusió, el que li permet fer un repàs de la influència que havia tingut històricament l'Església a Sicília, així com una crítica a la influència actual dels capellans i al govern italià:

«Quina ingenuïtat! Si els capellans feia segles que hi manaven, en aquest país! Durant força temps ho havien fet a cara descoberta, a través del partit Democràcia Cristiana. Després, quan les coses es van tòrcer i el món de la política s'havia ofegat en un tsunami de detencions, condemnes per comissions il·legals, corrupció, concussió i tràfic d'influències, els capellans havien disfressat quatre democristians supervivents amb un fulard blau i els havien infiltrat en aquell partit nou de trinca que governava ara³¹»

Aquest és un dels exemples de la influència de la religió a Sicília, tant dins el cos dels sicilians, a partir de la religiositat d'en Montalbano, com del poder que té l'Església, arribant a manipular i pressionar al comandant de la policia perquè col·loqui a qui ells volen al capdavant d'una investigació.

Una altra de les característiques de la identitat siciliana que trobem molt present en el personatge d'en Montalbano és el seu arrelament cap a la terra siciliana, de la que no suporta sortir, i cap a la seva cultura, en especial la gastronomia.

A Riccardino, el comissari discuteix amb la seva parella perquè ella vol anar de viatge a Johannesburg. Ell li respon:

«Jo, sincerament, no aniria enlloc. Baixes a Marinella i ens estem cinc dies ben tranquils aquí, sense fer res³²»

I no és l'únic cop que li passa. El comissari, si pot, prefereix no sortir de Sicília, ja que es sent molt bé allà, i té un arrelament cap a la terra molt gran, que sembla que no el deixi

²⁹ Camilleri, A., Vidal, P. (2022). *Riccardino*, p. 78. Edicions 62, Barcelona.

³⁰ Camilleri, A., Vidal, P. (2022). *Riccardino*, p. 80. Edicions 62, Barcelona.

³¹ Camilleri, A., Vidal, P. (2022). *Riccardino*, p. 80. Edicions 62, Barcelona.

³² Camilleri, A., Vidal, P. (2022). *Riccardino*, p. 72. Edicions 62, Barcelona.

marxar. És molt reticent a anar a veure la seva promesa, la Lívia, a Gènova, i també a marxar de viatge.

En un dels contes que es recullen a *Gli arancini di Montalbano*, el comissari discuteix amb la Lívia perquè ella vol anar a passar la nit de cap d'any a París, i ell no vol sortir de l'illa, perquè té la intenció de menjar-se els arancini (un plat sicilià), que prepara la seva assistenta per cap d'any. Fins i tot rebutja totes les invitacions dels seus amics i companys per poder menjar-se els arancini.

A partir de la gastronomia siciliana es dona, majoritàriament, aquest arrelament cap a la cultura siciliana, que forma part de la identitat cultural del poble. En Montalbano mostra com això el porta a rebutjar estar amb amics i la parella per tal de poder menjar-se un plat que ell troba deliciós.

A *La forma de l'aigua*, la primera de les novel·les del comissari Montalbano, es mostra ja la devoció que el protagonista té per tota la cuina siciliana:

«Més que una nova recepta per fer popets, la invenció de la senyora Elisa, la muller del comandant de policia, semblà a Montalbano una veritable inspiració divina³³»

I segueix:

«Se'n posà una segona ració, ben abundosa, i quan va veure que aquesta també s'acabava, ralenti el ritme de la masticació per allargar, ni que fos una mica, el plaer que li donava el plat³⁴»

I es pot veure com la gastronomia siciliana forma part de la pròpia identitat dels sicilians, exemplificats aquí per en Montalbano i la cuinera:

«Aquells popets havien obrat en part una mena de miracle; en part, perquè si bé era cert que ara Montalbano se sentia en pau amb els homes i amb Déu, també era veritat que continuava estant més aviat poc pacificat amb ell mateix³⁵»

Es pot veure com en Montalbano gaudeix del menjar sicilià de tal forma que, fins i tot, pot arribar a canviar el seu estat d'ànim depenent de com sigui la qualitat del que menja o el plat que toqui.

³³ Camilleri, A. (2010). *La forma de l'aigua*, p. 179. Edicions 62, Barcelona.

³⁴ Camilleri, A. (2010). *La forma de l'aigua*, p. 179. Edicions 62, Barcelona.

³⁵ Camilleri, A. (2010). *La forma de l'aigua*, p. 179. Edicions 62, Barcelona.

«Com qualsevol bona cuinera, la senyora Elisa gaudia amb l'extàtica expressió que es formava a la cara dels comensals mentre assaborien un plat seu. I Montalbano, per l'expressivitat del rostre, era un dels convidats preferits³⁶»

Un altre dels aspectes de la identitat siciliana que es troba reflectit en el personatge d'en Montalbano és el seu xoc amb tot allò que no és sicilià.

La seva relació amb la seva promesa, la Lívia, que és genovesa, es basa en una discussió perpètua, per qualsevol motiu, en el que podria ser una metàfora de la relació que té Sicília amb la resta d'Itàlia: discuteixen tot el dia, sembla que es portin fatal, però en realitat s'estimen.

A més a més, molts dels col·legues del comissari que van apareixent a les novel·les són del nord d'Itàlia, el que els fa xocar amb el caràcter d'en Montalbano i la seva manera de procedir, així com amb els treballadors de la resta de la comissaria. Només es porten bé amb el comandant de la policia, el noble poderós.

Un exemple d'aquest xoc és la següent:

«La Giulia, la dona del sotscomandant Valente també era nascuda al nord del país, a Sestri. [...] Una mica menys simpàtica li va semblar la senyora a en Montalbano per causa de la pasta indignament covada, de l'estofat concebut per una ment clarament malalta³⁷»

Tot el que no sigui sicilià (fins i tot el fet de covar la pasta de forma diferent), li genera antipatia, la mateixa que ens descriu en John Julius Norwich quan ens parlava de l'annexió de l'illa de Sicília a l'estat italià al segle XIX. Una animadversió i un xoc amb tot allò que no és sicilià, encara que sigui italià (amb els que els sicilians comparteixen molts trets en comú i molta cultura similar).

Part d'aquest xoc és també l'animadversió del comissari cap a tot allò nou, modern, com poden ser les tecnologies i la informàtica, de la que no en sap res, però ni tan sols en vol sentir res, tot i utilitzar-la per resoldre alguns casos.

Això es podria interpretar com una metàfora de com les noves idees, provinents amb la globalització, entren dins la identitat siciliana, molt tradicional, i xoquen en certa manera

³⁶ Camilleri, A. (2010). *La forma de l'aigua*, p. 179. Edicions 62, Barcelona.

³⁷ Camilleri, A., Vidal, P. (1999). *El gos de terracota*, p. 215. Edicions 62, Barcelona.

amb ella, ja que Sicília és una illa molt propera a tot allò més rural i tradicional, i no molt oberta.

No obstant, idees com la igualtat de gènere es troben presents d'alguna manera en les novel·les d'en Camilleri, sobretot per part de la Lívia, que es mostra com una dona empoderada i forta, que imposa la seva voluntat sense caure en el concepte de "dona que domina" que descriu en Savatteri, ja que no reconeix la preeminència de l'home per damunt d'ella.

En conclusió, el personatge d'en Montalbano és en el que es poden veure reflectits més aspectes de la identitat siciliana, sobretot l'arrelament a la terra, el xoc amb tot allò que no és sicilià, la religiositat i la influència de la religió, la masculinitat, la impostura i la relació particular amb el poder, i fins i tot el punt de rebel·lia siciliana. És el millor exemple de la *sicilitudine* a les obres d'en Camilleri.

3.3.2. Domenico "Mimi" Augello

El personatge del subcomissari d'en Montalbano, en Domenico Augello, a qui tots diuen "Mimi", permet mostrar un tret de la identitat siciliana referit a la masculinitat. Ell representa l'estereotip de la masculinitat italiana i siciliana, aquell qui pretén estar amb totes les dones que li agraden.

En Montalbano el descriu així:

«A aquell totes les dones que li queien a tret les trobava de bandera i dignes d'interès³⁸»

Aquesta manera d'actuar amb les dones li comporta molts problemes a en Mimi, ja que a la novel·la *El camp del terrissaire*, una dona el manipula per venjar l'assassinat del seu marit i acusar a don Balduccio Sinagra, seduïnt en Mimi perquè dirigeixi les sospites i la investigació cap al patriarca mafiós.

Fins i tot, la preocupació del comissari es trasllada a la pròpia parella.

«Lívia, t'adverteixo: l'Augello ja ha ocupat la meua taula del despatx, no voldria que ocupés alguna altra cosa que em pertany³⁹»

En Mimi encarna aquest tipus de masculinitat, que es barreja amb l'aparició del feminisme avui en dia. Tot i que els personatges femenins d'en Camilleri no són

³⁸ Camilleri, A., Vidal, P. (2020). *L'altre cap del fil*, p. 25. Edicions 62, Barcelona.

³⁹ Camilleri, A., Vidal, P. (1999). *El gos de terracota*, p. 213. Edicions 62, Barcelona.

precisament feministes, ja que moltes de les dones que apareixen són objectes sexuals o d'investigació, hi ha algun rastre de feminisme en les obres d'en Camilleri, com pot ser la resposta que dona la Lívia a en Montalbano:

«Faré veure que no t'he entès, que serà millor. I sigui com sigui, jo no soc cap objecte de la teva propietat, sicilià malparit⁴⁰»

Un dels personatges secundaris, una sueca que es diu Ingrid, a qui en Montalbano coneix durant la seva primera investigació a la novel·la *La forma de l'aigua*, representa també el tipus de relació d'amistat que pot mantenir un home amb una dona, que no és ja només un objecte sexual o de desig.

Durant la novel·la *L'excursió a Tindari*, en Montalbano coneix una jove estudiant universitària, la Beatrice, que s'acabarà convertint en la muller d'en Mimi Augello, el que no frenarà les seves escapades ni la seva masculinitat. Fins i tot després del matrimoni, en Mimi s'escapa de casa a les nits i manté moltes relacions amb altres dones, demostrant que el matrimoni no és capaç de fer canviar la forma de ser del personatge.

La relació entre la Beatrice i en Mimi es correspondrà amb una frase del crític literari i assagista Sebastiano Aglianò, i que Gaetano Savatteri ens mostra a *Los sicilianos*:

«Per a la dona és important reconèixer la preeminència del marit, fins i tot quan en realitat el domina i li fa patir la seva voluntat i la força de les seves decisions⁴¹»

La Beatrice domina en Mimi, no li tolera segons quines coses i executa la seva voluntat, però segueix mantenint sempre un rol supeditat a ell: mentre no sàpiga res, li tolera les escapades amb altres dones (tot i que, en més d'un cas, li ha estat a punt de costar el matrimoni, quan ella se'n cansa).

Com el mateix Mimi reconeix:

«El que passa és que la Beba, quan ho va saber, em va dir que si mai em veia amb un vestit d'aquesta dona no em deixaria entrar a casa⁴²»

Es tracta del concepte de “dona que domina”, la dona forta que imposa la seva voluntat, però que reconeix la preeminència de l'home en molts aspectes.

⁴⁰ Camilleri, A., Vidal, P. (1999). *El gos de terracota*, p. 213. Edicions 62, Barcelona.

⁴¹ Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 173. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

⁴² Camilleri, A., Vidal, P. (2020). *L'altre cap del fil*, p. 24. Edicions 62, Barcelona.

En la relació entre la Lívia i en Montalbano no es veu tant aquest concepte, ja que ella no reconeix mai la preeminència del comissari per sobre d'ella. Es podria dir que la Lívia és l'aspecte més feminista de les novel·les d'en Camilleri, ja que es tracta d'una dona empoderada: viu sola a Gènova, discuteix tot el dia amb en Montalbano i no cedeix perquè ell tingui una posició dominant sinó que ho fa quan en Salvo té raó. Més aviat és ella qui sembla, en moltes ocasions, dominar la relació, ja que en Montalbano fa el que ella vol per no discutir més.

Així, les novel·les de l'Andrea Camilleri no mostren una gran perspectiva de gènere, però sí que permeten veure una certa part de "feminisme", d'igualtat en les relacions entre homes i dones que es donen. En Domenico Augello, no obstant, encarna aquest rastre de la masculinitat "tradicional" italiana, estereotipada però que, com bé descriu en Gaetano Savatteri a la seva obra *Los sicilianos*, «està molt vinculada a una època passada, però quelcom de veritat encara resisteix a la Sicília d'avui en dia⁴³»

3.3.3. Don Balduccio Sinagra

Don Balduccio Sinagra és el "don" d'una de les famílies mafioses que controlen la ciutat fictícia de Vigata, així com gran part del tràfic de drogues i persones que s'hi dona. En aquest personatge s'hi observen els trets del fatalisme sicilià, així com de la importància de la família.

Quan, a la novel·la *L'excursió a Tindari*, el comissari s'ha de reunir amb el mafiós, un dels seus ajudants el descriu així:

«Mestre, però si aquell és una mala bèstia!⁴⁴»

I en Montalbano respon:

«El senyor Balduccio Sinagra ara com ara és un ciutadà com qualsevol altre⁴⁵»

I l'ajudant li respon:

«Si home, com vostè i com jo! Aquest s'ha mamat vint anys de presó i té com a mínim una trentena d'homicidis a la consciència!⁴⁶»

⁴³ Savatteri, G. (2007). *Los sicilianos*, p. 173. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

⁴⁴ Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

⁴⁵ Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

⁴⁶ Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

Primerament, se'ns mostra el mafiós com un estereotip de la màfia, del que s'ha mostrat sempre a les pel·lícules, com una bèstia assassina, quan la realitat és ben diferent.

Quan arriba a la cita, es troba amb un home de noranta anys, molt a prop de la mort, i no el típic mafiós armat i combatiu. Se'l descriu així:

«Don Balduccio, pràcticament un esquelet vestit, estava assegut al sofà de dues places amb una manteta a la falda⁴⁷»

Aquesta imatge forma part de la cultura siciliana, ja que la màfia és part d'aquesta expressió de "sicilianitat", però no és com es mostra a les pel·lícules de Hollywood, ni tan sols com la màfia estatunidenca, que sorgeix a partir de la siciliana. Aquí es tracta d'homes grans, rurals i molt familiars, que no semblen criminals.

L'advocat de don Balduccio exemplifica el sentiment familiar del mafiós:

«Són les casetes que don Balduccio va fer construir pels seus nets. Besnets, mes ben dit. Un es diu Balduccio com ell i l'altre Tanino. Tenen deu i viut anys. A don Balduccio li tenen el cor robat, aquests minyonets⁴⁸»

L'advocat no només fa referència als besnets del don, com en Montalbano dedueix després. Es refereix a la casa on està amagat un dels seus fills, fugitiu de la justícia, ja que el don els acull a casa.

Més tard, durant la reunió, el don fa una reflexió sobre els temps que viu, mostrant la importància que té per als sicilians la família (sigui sanguínia o mafiosa), i del fatalisme sicilià de que el temps canviï:

«Sigui com sigui, a mi m'ha tocat tornar a fer de jefe de la família. I no sap com se me fa de difícil⁴⁹»

Aquí, el don mostra com és important la família, ja que fins i tot ell, un norantí a punt de morir-se, ha de posar ordre a la família perquè és el més gran, i segueix sent el don.

Després, continua amb un pessimisme comparable amb el de la novel·la *Il Gattopardo*:

«Perquè mentrestant el temps ha anat passant i els homes ja no són com eren. No hi ha manera d'entendre'ls, de saber què els passa pel terrat. A la meva època, per posar-li un

⁴⁷ Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

⁴⁸ Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

⁴⁹ Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

exemple, si un assumpte determinat es complicava, les coses es discutien. Podé es feia llarg, podé dies i dies, podé es deien males paraules i tot, inclús baralles, però es discutien. Ara la gent ja no està per romanços, no volen perdre el temps⁵⁰»

El fatalisme de don Balduccio és el mateix fatalisme i enyor que es mostra a la novel·la de Giuseppe Tomasi Di Lampedusa, perquè el temps passa i les coses aparentment canvien, quan en realitat tot ha seguit igual. Segons don Balduccio, els homes d'ara «disparen, mestre, disparen⁵¹», quan ell feia el mateix a la seva època.

I el don acaba mostrant la importància de la religió i la ignorància de la llei dels sicilians:

«Nossenyor, comissari, no em penedeixo davant de la llei. Davant de nostre senyor, quan arribarà l'hora, sí⁵²»

I, a la novel·la *El camp del terrissaire*, s'explica una història sobre don Balduccio i la importància de la família. Un home va traïr la família mafiosa, i el don va decidir acabar amb ell, però «no va deixar desemparats ni la vídua ni el fill [...] Cosa que lliga amb la manera de fer de don Balduccio⁵³»

En resum, el personatge de don Balduccio Sinagra permet exemplificar com la família és un dels pilars de la identitat siciliana, en el concepte més extens de família, passant de la sanguínia a la mafiosa, i que per ella s'actua en qualsevol circumstància i es cuida, fins i tot en el cas de que sigui un mort o un traïdor, la família és important.

⁵⁰ Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

⁵¹ Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

⁵² Camilleri, A., Vidal. P (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.

⁵³ Camilleri, A., Vidal. P (2011). *El camp del terrissaire*. Edicions 62, Barcelona.

4. Conclusions

En conclusió, les novel·les de l'Andrea Camilleri reflecteixen perfectament la identitat siciliana que descriuen els diferents autors, mostrant diverses de les seves característiques i els seus pilars.

Ho fa sobretot a través dels personatges, especialment el del protagonista, en Montalbano, que encarna el comissari de policia amb un caràcter típicament sicilià: rebel però respectuós amb la llei, amb un arrelament per a la terra i les tradicions sicilianes que s'acosta a la devoció, en particular per la gastronomia.

Els diversos personatges mostren altres trets de la identitat siciliana, com són el fatalisme mostrat pel capo mafiós, don Balduccio, una expressió del fatalisme típic sicilià representat a la novel·la *Il Gattopardo*, de Giuseppe Tomasi Di Lampedusa, o l'aspecte de les relacions de gènere i la masculinitat d'en Mimì Augello, el subcomissari, que encarna l'estereotip de la masculinitat italiana, que no canvia ni amb el matrimoni i exemplifica la desigualtat de les relacions entre homes i dones que hi ha hagut sempre a Sicília.

Per altra banda, el personatge de la Lívia, la parella del comissari, es podria considerar que aporta una certa perspectiva de gènere, ja que és un personatge empoderat, independent, que no dubta en recriminar al protagonista el seu masclisme, evident en certes ocasions.

Ella i el personatge de la Ingrid, una dona amb qui el comissari manté una estricta amistat, mostra el tipus de relació entre homes i dones que es pot donar dins la identitat siciliana, ja que les dones deixen de ser simples objectes sexuals o de desig per passar a ser personatges actius.

Això també fa palesa la introducció dels nous pensaments del segle XXI, sobretot en perspectiva de gènere, dins la identitat siciliana, i el xoc que hi ha entre aquesta, que es basa en una tradició, història i cultura mil·lenàries, i les noves idees que penetren degut a la globalització en què vivim.

Finalment, la hipòtesi del treball ha estat confirmada, ja que les novel·les reflecteixen perfectament aquesta identitat siciliana, amb els seus pilars i les seves diferents característiques, a partir dels personatges de les obres, i mostren també com les noves idees vingudes amb la globalització entren dins aquesta identitat i xoquen amb ella.

Bibliografia

Novel·les d'Andrea Camilleri:

- Camilleri, A. (1999). *Coses que sé d'en Montalbano*. Edicions 62, Barcelona.
- Camilleri, A., Vidal, P. (1999). *El gos de terracota*. Edicions 62, Barcelona.
- Camilleri, A., Vidal, P. (2000). *La veu del violí*. Edicions 62, Barcelona.
- Camilleri, A. (2001). *L'excursió a Tindari*. Edicions 62, Barcelona.
- Camilleri, A. (2010). *La forma de l'aigua*. Edicions 62, Barcelona.
- Camilleri, A., Vidal, P. (2011). *El camp del terrissaire*. Edicions 62, Barcelona.
- Camilleri, A. (2013). *El somriure de l'Angelica*. Edicions 62, Barcelona.
- Camilleri, A., & Vidal, P. (2020). *L'altre cap del fil*. Edicions 62, Barcelona.
- Camilleri, A., Vidal, P. (2022). *Riccardino*. Edicions 62, Barcelona.

Llibres:

- Bufalino, G. (2022). *Cere perse*. Bompiani, Milà.
- García, J. (2020). *Discurso y relato descriptivo de la inveterada identidad siciliana*, a Soler, M. i Fernández, T. (Eds.) *Aproximaciones a la configuración de la identidad en la cultura y sociedad hispanas e italianas contemporáneas* (1ª ed., pp. 233-246). Liceus, Madrid.
- Norwich, J.J. (2019). *Sicilia: una breve historia desde los griegos hasta la Cosa Nostra*. Ático de los libros, Barcelona.
- Savateri, G. (2007). *Los sicilianos*. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.
- Sciascia, L. (2016). *La corda pazza: scrittori e cose della Sicilia*. Adelphi, Milà.

Webgrafia:

- «Vi racconto cos'è l'identità siciliana». *Giornale di Sicilia*, 26 de juliol de 2010. Sense autor. <https://gds.it/articoli/cultura/2010/07/26/vi-racconto-cose-lidentita-siciliana-120576-b63db7c6-726c-47b8-8032-36c01c14ba64/>
- «Andrea Camilleri». *Wikipedia*, consultada el dia 23 de maig de 2023. Sense autor. https://es.wikipedia.org/wiki/Andrea_Camilleri